

PR No. 3-87

**DE INKOMENSONTWIKKELING IN DE
AGRARISCHE SECTOR IN 1987**

Januari 1988

**Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Algemeen Economisch Onderzoek
en Statistiek**

REFERAAT

DE INKOMENSONTWIKKELING IN DE AGRARISCHE SECTOR IN 1987

Bruchem, C. van (red.)

Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, 1988

Periodieke Rapportage 3-87

ISSN 0921-4119

27 p., tab.

In deze publikatie wordt een overzicht gegeven van de geraamde ontwikkeling van de produktie en de toegevoegde waarde van de gehele agrarische sector in 1987. Voorts wordt nader ingegaan op het verloop van produktie en prijzen in de verschillende sectoren alsmede op de rentabiliteits- en inkomensontwikkeling van de belangrijkste bedrijfstypen. Daarbij hebben de gegevens van de (glas)tuinbouw betrekking op 1987, terwijl voor landbouwbedrijven prognoses voor 1987/88 zijn opgenomen.

Produktie in de landbouw/Bedrijfsuitkomsten/Inkomenssituatie in de landbouw/Nederland

Overname van de inhoud toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

Inhoud

	Blz.
WOORD VOORAF	5
1. KARAKTER EN OPZET VAN DE PUBLIKATIE	7
2. PRODUKTIE EN INKOMEN VAN DE TOTALE LAND- EN TUINBOUW	8
2.1 Produktie	8
2.2 Produktiemiddelen	10
2.3 Toegevoegde waarde en resterend inkomen	11
3. ONTWIKKELINGEN PER SECTOR EN PER BEDRIJFSTYPE	14
3.1 Inleiding	14
3.2 Akkerbouw	15
3.3 Melkveehouderij	17
3.4 Intensieve veehouderij	18
3.5 Glastuinbouw	19
3.6 Overige tuinbouw	22
BIJLAGE Samenhang en verschillen van de diverse kenge- tallen	25

Woord vooraf

Reeds vele jaren stelt het LEI in november prognoses op van de bedrijfsuitkomsten van akkerbouw- en veehouderijbedrijven voor het lopende boekjaar. Daarnaast worden ongeveer tegelijkertijd ramingen gemaakt van de resultaten van glastuinbouw- en van champignonbedrijven in het bijna afgelopen kalenderjaar. Tenslotte wordt sinds enkele jaren door het LEI - in samenwerking met de Directie Algemene Zaken van het Ministerie van Landbouw en Visserij, het Centraal Bureau voor de Statistiek en het Centraal Planbureau - jaarlijks een raming opgesteld van de toegevoegde waarde van de agrarische sector, eveneens betrekking hebbend op het kalenderjaar.

In deze publikatie wordt een samenvattend overzicht gegeven van de belangrijkste resultaten van de genoemde ramingen en prognoses. Deze uitkomsten worden daarbij ook gezien in het licht van de ontwikkelingen van de afgelopen jaren.

De Directeur,

J. de Veer

Den Haag, januari 1988

1. Karakter en opzet van de publikatie

De bedoeling van deze publikatie is om een beeld te schetsen van de actuele inkomens- en rentabiliteitsontwikkeling in de land- en tuinbouw. Daartoe geeft hoofdstuk 2 een overzicht van de belangrijkste uitkomsten van de raming van het inkomen van de totale agrarische sector in 1987. Daarbij worden deze uitkomsten geplaatst in het licht van de ontwikkeling van de afgelopen jaren. In hoofdstuk 3 wordt een beeld geschetst van de situatie van de diverse sectoren of bedrijfstypen.

De inhoud van deze publikatie berust op een drietal pijlers, te weten:

- De raming van de produktiewaarde en de toegevoegde waarde van de totale land- en tuinbouw in 1987, die wordt gemaakt ten behoeve van het Bureau voor de Statistiek van de EG. Deze raming wordt opgesteld overeenkomstig het systeem van de op EG-niveau geharmoniseerde landbouwrekeningen, welke deel uitmaken van de Nationale Rekeningen zoals deze hier te lande worden opgesteld door het Centraal Bureau voor de Statistiek.
- De raming van de bedrijfsuitkomsten van de glastuinbouw- en champignonbedrijven in 1987, welke qua systeem aansluit bij de rapportage over de LEI-boekhoudbedrijven. Aan deze raming is ook een afzonderlijke publikatie gewijd 1).
- De LEI-prognose van de bedrijfsuitkomsten op akkerbouw- en veehouderijbedrijven in 1987/88, waarvan eveneens een afzonderlijke publikatie beschikbaar is 2).

Vooraf tussen de eerstgenoemde raming en de beide andere berekeningen bestaan vrij belangrijke methodologische verschillen. In Bijlage 1 worden deze verschillen, alsmede de berekeningswijze van de in deze publikatie opgenomen kengetallen, nader uiteengezet. De totale informatie uit het genoemde drietal onderzoekingen levert een vrij goed - zij het globaal - beeld op van de actuele inkomens- en rentabiliteitsontwikkeling van de agrarische sector in zijn geheel en van de belangrijkste sectoren daarbinnen.

- 1) Boers, A.; Raming van de bedrijfsuitkomsten in 1987 van de glastuinbouw- en champignonbedrijven. Periodieke Rapportage 24-87.
- 2) Dröge, H. en K.J. Poppe; Prognoses van de bedrijfsuitkomsten op akkerbouw- en veehouderijbedrijven in 1987/88. Periodieke Rapportage 14-87/88.

2. Produktie en inkomen van de totale land- en tuinbouw

2.1 Produktie

In 1987 is het produktievolume van de totale Nederlandse land- en tuinbouw volgens voorlopige gegevens een fractie gedaald (tabel 2.1). In 1985 en 1986 was er sprake van een stagnatie, respectievelijk een vrij sterke groei van bijna 3,5%. In het afgelopen jaar gaf van de drie hoofdsectoren alleen de tuinbouw een groei van het produktievolume te zien, en wel met 2 à 3% procent. Voor deze sector is dat iets beneden het min of meer gebruikelijke percentage. De teruggang was in de akkerbouw (-5%) vooral een gevolg van het natte weer in de zomer en in de veehouderij (-2%), direct of indirect, van de melkquotaregeling.

Het akkerbouwareaal was in 1987 een procent of vier groter dan een jaar tevoren en de kleinere produktie is dus geheel een gevolg van lagere hectare-opbrengsten. Een daling deed zich voor bij vrijwel alle akkerbouwgewassen, met als enige belangrijke uitzondering de aardappelen. Daar werd een stijging van de produktie per hectare voor geraamd met ongeveer 10%, waardoor ook de totale aardappeloogst nogal wat hoger uitkwam. Binnen de tuinbouw vertoonden de bloembollenteelt en de boomkwekerij een produktiedaling. De glasgroentenproduktie bleef ongeveer gelijk, terwijl de champignonproduktie beperkt en de produktie van fruit, bloemen en planten fors uitbreidde (tabel 2.1). Binnen de dierlijke sector daalde de produktie van melk en van kalveren, beide met 6 à 7%. Bij de volume-mutatie van de melkproduktie is rekening gehouden met de vrij sterke stijging van het vetgehalte. De andere veehouderijsectoren gaven een toename van de produktie te zien, variërend van 1% voor rundvee tot 7% voor slachtpluimvee.

De opbrengstprijzen vertoonden ook in 1987 een uiteenlopend beeld, maar de dalingen overheersten zodat de gemiddelde prijs van alle land- en tuinbouwprodukten met circa 2% is teruggelopen. Ook in de twee voorgaande jaren was sprake van dalende opbrengstprijzen. Alleen de tuinbouwprodukten gaven in 1987 in doorsnee hogere prijzen te zien. Deze kwamen vooral voor rekening van de groenten (inclusief de champignons) en de boomkwekerijprodukten. De overige belangrijke groepen tuinbouwprodukten zijn in prijs gedaald (tabel 2.1). Dit geldt ook voor vrijwel alle akkerbouwprodukten, zodat die sector werd geconfronteerd met een gemiddeld ongeveer vijf procent lagere prijs. Dit betreft de prijs op kalenderjaarbasis, dus gedeeltelijk van oogst-1986. Sinds 1984 zijn de akkerbouwprizen met ongeveer 25% gedaald. De enige belangrijke positieve uitzondering in 1987 was de bietenprijs, die dankzij het aanzienlijk lagere percentage C-suiker iets omhoog ging.

Tabel 2.1 Raming bruto-productiewaarde land- en tuinbouw 1987
(mln. gld.)

Productgroep	Waarde 1986	Mutatie in %			Waarde 1987
		hoev.	prijs	waarde	
Akkerbouwprodukten, totaal	2970	- 5	- 6	-10,5	2650
w.o.: granen 1)	526	-12,5	- 8	-19	425
aardappelen	1080	+ 8	-11	- 4	1035
suikerbieten	840	-20	+ 3,5	-17	695
uien	150	-14	- 3,5	-17	125
Tuinbouwprodukten, totaal	9255	+ 2,5	+ 4	+ 7	9900
w.o.: groenten 2)	2980	+ 0	+14	+14	3395
fruit	460	+ 8	- 4,5	+ 3	475
bloemen en planten	4045	+ 7	- 1,5	+ 5,5	4260
bloembollen	815	- 1	- 2,5	- 3,5	790
boomkwekerijprod.	540	- 3,5	+ 7,5	+ 3,5	560
Veehouderijprod., totaal	21850	- 2	- 4	- 6	20520
w.o.: runderen	1610	+ 1	0	+ 1	1625
kalveren	1910	- 6,5	0	- 6,5	1785
varkens	6150	+ 4	-15	-12	5440
slachtpluimvee	1315	+ 7	- 7,5	- 1	1300
eieren	1225	+ 1,5	+ 6	+ 7,5	1315
melk 3)	9215	- 7	+ 1	- 6	8655
Totaal-generaal	34075	- 1	- 2	- 3	33070

Bron: 1986 CBS met enkele aanpassingen door het LEI op basis van nieuwe informatie, 1987 LEI-berekeningen.

- 1) Zonder rekening te houden met de medeverantwoordelijkheidsheffing, waarvan het bedrag geschat kan worden op circa 15 mln. gld.
- 2) Inclusief champignons.
- 3) Na aftrek van medeverantwoordelijkheidsheffing en superheffing is het bedrag in 1986 circa 8880 mln. gld. en in 1987 naar schatting 8360 mln. gld.

Ook in de veehouderij gingen de prijzen het afgelopen jaar omlaag, zij het iets minder dan in de akkerbouw. Op wat langere termijn gezien hebben de prijzen van de dierlijke produkten zich minder ongunstig ontwikkeld dan die van de akkerbouwprodukten: voor de eerste categorie daalden de prijzen sinds 1984 met ongeveer 10%. In 1987 deed zich een prijsstijging voor bij melk en eieren en een vrij forse daling bij slachtpluimvee en varkens, terwijl de prijzen van rundvee en mestkalveren vrijwel ongewijzigd bleven.

Een en ander leidde voor de akkerbouw tot een daling van de produktiewaarde met ruim tien procent. Alle belangrijke akkerbouwprodukten namen een deel van deze daling voor hun rekening. De produktiewaarde van de tuinbouw is met bijna 7% gestegen en kwam volgens de raming op 9,9 miljard gulden. Daarmee verdrong deze sector de intensieve veehouderij van de tweede plaats wat betreft de produktiewaarde. Alleen de rundveehouderij is nog iets groter. Zowel van de rundveehouderij als van de intensieve veehouderij daalde de produktiewaarde in 1987, respectievelijk met ruim 5 en met ruim 7%. Bij de eerstgenoemde sector lag de oorzaak in het kleinere produktievolumen, bij de laatstgenoemde in de lagere prijzen. Het resultaat van deze ontwikkelingen was voor het derde achtereenvolgende jaar een daling van de bruto-produktiewaarde van de totale land- en tuinbouw. Dit jaar was de daling ongeveer 3%, vooral als gevolg van lagere prijzen, terwijl in 1986 een achteruitgang met 2% werd geregistreerd.

2.2 Produktiemiddelen

Doorslaggevend voor de ontwikkeling van de waarde van de door de agrarische sector aangekochte goederen en diensten (produktiemiddelen) is de gang van zaken bij veevoeder, dat bijna 60% van deze post omvat. Voor 1987 is een ongeveer gelijkblijvend verbruik geraamd: een daling voor rundveevoeder en een stijging voor de overige veevoedersoorten. Onder invloed van de gedaalde dollarkoers en de overschotsituatie op de wereldmarkt is de veevoerprijs met ongeveer 10% gedaald (tabel 2.2). Dit was voor het derde achtereenvolgende jaar, zodat de veevoederprijzen in 1987 ongeveer een kwart beneden het niveau van 1984 lagen.

Ook verschillende andere produktiemiddelen werden goedkoper, vooral energie en kunstmest. Alleen voor zaaizaad, bestrijdingsmiddelen en diensten werden - geringe - prijsstijgingen waargenomen. Voor de verbruikte hoeveelheden werd in het algemeen een toename met enkele procenten geregistreerd. Uitzonderingen daarop waren, zoals reeds aangegeven, veevoeder en ingevoerde levende dieren. Deze invoer is naar schatting met 50% toegenomen, voornamelijk omdat er opnieuw veel meer kalveren werden ingevoerd voor de mesterij.

Het resultaat van één en ander was een volumetoename van het totaal van de aangekochte produktiemiddelen met 1 à 2% en een daling van de gemiddelde prijs ervan met naar schatting 8%. Dit komt erop neer dat de gezamenlijke boeren en tuinders in 1987 ruim een miljard gulden minder aan produktiemiddelen uitgaven dan in het jaar daarvoor en bijna 2,5 miljard gulden minder dan in 1984.

2.3 Toegevoegde waarde en resterend inkomen

Uit de voorgaande paragrafen valt af te leiden dat de prijzen van de aangekochte produktiemiddelen in 1987 duidelijk sterker zijn gedaald dan die van de opbrengsten. De prijsverhouding heeft zich dus opnieuw gunstig ontwikkeld. Daartegenover stond een ongunstige produktiviteitsontwikkeling: het volume van de opbrengsten is iets gedaald, dat van de produktiemiddelen nam enigszins toe. Het resultaat was dat de bruto-toegevoegde waarde van de hele land- en tuinbouw in 1987 ongeveer gelijk was aan die van 1986 (tabel 2.2).

Verondersteld is dat de belastingen iets zijn gestegen en dat de subsidies (onder andere rentesubsidie) iets zijn verlaagd. Aan de andere kant zullen de te betalen heffingen wat lager uitkomen, doordat zowel de medeverantwoordelijkheidsheffing - vanwege de kleinere melkplas - als de superheffing op melk dalen ten opzichte van 1986. Het (negatieve) saldo van belastingen, subsidies, heffingen en premies is door één en ander iets toegenomen.

Tabel 2.2 Raming toegevoegde waarde land- en tuinbouw 1987
(mln. gld.)

	Waarde 1986	Mutatie in %			Waarde 1987
		hoev.	prijs	waarde	
Totale bruto-productie	34075	- 1	- 2	- 3	33070
Aangekochte goederen en diensten	16615	+ 1,5	- 8	- 6,5	15510
w.o.: veevoeder	9940	0	-10	-10	8945
energie	1415	+ 4	-19	-16	1190
kunstmest	1065	+ 3	-14,5	-12	940
Bruto-toegevoegde waarde	17460	- 3,5	+ 4	+ 0,5	17560
Af: saldo subsidies en indirecte belastingen	355			+12,5	400
saldo heffingen en premie 1)	335			- 7,5	310
afschrijvingen	2380			+ 3	2450
Netto-toegevoegde waarde	14390			+ 0	14400

Bron: 1986 CBS met enkele aanpassingen van het LEI op basis van nieuwe informatie; 1986 LEI-berekeningen.

- 1) Medeverantwoordelijkheids- en superheffing op melk en medeverantwoordelijkheidsheffing op graan enerzijds en premies kleine melkveehouders en kleine graantelers anderzijds.

Voor de afschrijvingen is een stijging met 3% aangehouden. Deze hing geheel samen met de hogere prijzen van duurzame produktiemiddelen. Na aftrek van al deze bedragen blijft de netto-toegevoegde waarde over. Deze was in 1987 vrijwel gelijk aan die van het jaar daarvoor.

Omdat de inflatie in 1987 ongeveer nihil was - sommige indexcijfers wijzen zelfs op een lichte daling van het algemene prijspeil - valt de reële ontwikkeling van de toegevoegde waarde ongeveer samen met de nominale. Voor het totale arbeidsvolume is op basis van de metellingsgegevens uitgegaan van een daling van bijna 1% ten opzichte van 1986. Dus de reële toegevoegde waarde per arbeidskracht zou in 1987 een fractie zijn gestegen. Dit na de vrij forse stijging (bijna 8%) in 1986 (zie tabel 2.3).

De agrarische ondernemers moeten uit de netto-toegevoegde waarde een aantal bedrijfsuitgaven betalen, namelijk loon, loon-

Tabel 2.3 Ontwikkeling netto-toegevoegde waarde en resterend inkomen

	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
<u>Mln. gld.</u>					(v)	(v)	(r)
Netto-toegevoegde waarde (bron: CBS)	11820	13090	13200	13930	13380	14390	14400
Betaalde factor-kosten 1) 2)	4255	4370	4215	4245	4350	4385	4390
Resterend inkomen 2)	7565	8720	8985	9685	9030	10005	10010
<u>Indexcijfers</u>							
Netto-toegevoegde waarde, reëel, 1979-1981 = 100	111	117	116	120	113	121	121
Idem, per arbeidskracht 2)	112	120	117	122	115	124	125
Totaal resterend inkomen, reëel, 1979-1981 = 100 2)	115	127	128	135	123	136	136
Idem, per bedrijf 2)	118	132	134	142	131	148	149

- 1) Betaald loon, het factorkostenaandeel van het loonwerk, betaalde rente plus betaalde netto-pacht.
- 2) Schatting LEI, herziene reeks.

werk, rente en (netto-)pacht (de zogenaamde betaalde factorkosten). Het resterend inkomen dat dan overblijft, komt min of meer overeen met het "gezinsinkomen uit bedrijf" uit het begrip-penarsenaal van het LEI (zie Bijlage 1).

In 1987 ging het aan rente betaalde bedrag (ruim 1,9 miljard gulden) iets omlaag, maar de betaalde loonkosten en de netto-pacht stegen iets. Bij de betaalde rente werd de lichte daling van de rentetarieven nagenoeg gecompenseerd door de toename van het totale geleende bedrag. Het totaal van de betaalde factorkosten bleef per saldo vrijwel gelijk (tabel 2.3). Omdat de netto-toegevoegde waarde vrijwel niet veranderde resulteerde dit een gelijkblijven van het resterend inkomen - zowel nominaal als, gegeven de afwezigheid van inflatie, in reële termen. Omdat het aantal bedrijven met bijna anderhalf procent is gedaald, zou het reële resterend inkomen per bedrijf (en dus, globaal genomen, per gezin) nog iets zijn gestegen.

Geconcludeerd kan worden dat het gemiddelde inkomen van de boeren en tuinders in 1987 ongeveer gelijk gebleven is in vergelijking met 1986. In feite is er vanaf het begin van de jaren tachtig sprake geweest van een voortdurende inkomensverbetering. Alleen in 1985 heeft zich een inzinking voorgedaan, die in 1986 ruimschoots werd goedge maakt. In dat licht bezien kan de stabilisatie van 1987 niet ongunstig worden genoemd. Ook wanneer men de ontwikkeling van de agrarische inkomens vergelijkt met die van andere bevolkingsgroepen blijft dit beeld gehandhaafd. Zo is het beschikbaar inkomen van de modale werknemer sinds 1980, na correctie voor de inflatie, niet of nauwelijks gestegen.

Bij deze algemene constatering moet worden aangetekend dat rond 1980 de inkomens in de agrarische sector vrij sterk onder druk stonden. Een tweede kanttekening betreft de oorzaak van de relatief gunstige ontwikkeling, die immers vooral is te vinden in de daling van de kosten. Deze tendens kan snel weer omslaan, hoewel daarvoor op dit moment nog geen concrete aanwijzingen zijn. De derde kanttekening is dat er binnen het vrij gunstige algemene beeld, toch sectoren zijn waar de inkomensontwikkeling (veel) te wensen overlaat, zoals in het volgende hoofdstuk zal blijken.

3. Ontwikkelingen per sector en per bedrijfstype

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt aandacht besteed aan de gang van zaken voor de afzonderlijke sectoren en bedrijfstypen. Voor de ene sector zijn meer gegevens beschikbaar dan voor de andere; met name voor de tuinbouw in de open grond moet worden volstaan met vrij summier informatie. Behalve van de gegevens van de sectorrekening (hoofdstuk 2) wordt in dit hoofdstuk vooral gebruik gemaakt van informatie ontleend aan de op bladzijde 7 genoemde LEI-publikaties.

Benadrukt moet worden dat de prognoses voor akkerbouw- en veehouderijbedrijven betrekking hebben op het boekjaar dat loopt van mei 1987 tot en met april 1988. Vooral bij produkten die sterke prijsfluctuaties vertonen (bijvoorbeeld aardappelen) kan het verloop van de opbrengstwaarde in het boekjaar sterk afwijken van dat in het kalenderjaar, waarin immers een deel van de oude oogst wordt verhandeld. De prognoses hebben betrekking op een periode die pas voor ruim de helft is verstreken. Dit brengt vooral ten aanzien van de "vrije" produkten een aanzienlijke mate van onzekerheid met zich mee. Bij de berekening wordt uitgegaan van de opbrengstprijzen in de maanden mei tot en met oktober en het voor de rest van het boekjaar verwachte verloop daarvan.

Voor wat betreft de uitkomsten over 1986/87 voor landbouwbedrijven en over 1986 voor tuinbouwbedrijven worden in dit hoofdstuk twee reeksen cijfers gegeven. Bij de eerste is, zoals sinds 1979 gebruikelijk, voor de bepaling van de vervangingswaarde van duurzame produktiemiddelen de WIR-premie op de nieuwprijs in mindering gebracht. Bij de tweede reeks cijfers is dit niet het geval; daar wordt de ongecorrigeerde nieuwprijs als vervangingswaarde aangehouden. Dit betekent dat bij de tweede berekeningswijze de kosten van rente en afschrijvingen hoger zijn en het netto-bedrijfsresultaat en het ondernemersinkomen navenant lager. Deze verandering in de berekeningswijze hangt samen met een aanpassing in de regels van de WIR, waardoor het sinds mei 1987 niet meer mogelijk is om méér premie te ontvangen dan men aan belasting betaalt. De te ontvangen WIR-premie is dus afhankelijk van de hoogte van de te betalen belastingen en kan niet meer beschouwd worden als een algemeen geldende korting op de aanschafprijzen van duurzame produktiemiddelen. Vandaar dat het LEI-bestuur heeft besloten de sinds 1979 gevolgde werkwijze te verlaten. Voorzover de te betalen belasting, over enkele jaren gespreid, toereikend is voor de te ontvangen WIR-premie, zullen deze veranderingen niet van invloed zijn op het besteedbaar inkomen, dus het inkomen na aftrek van de (netto-)betaalde belastingen. Op vele agrarische bedrijven zal de WIR-premie echter

hoger zijn dan de te betalen belasting, zodat door de verandering van de regels van de WIR ook het besteedbare inkomen omlaag gaat.

3.2 Akkerbouw

Het landelijke areaal akkerbouwgewassen (exclusief voedergewassen) was volgens de metelling in 1987 bijna 4% (22.000 hectare) groter dan een jaar tevoren. Tegelijkertijd ging de oppervlakte grasland en voedergewassen met ongeveer 16.000 hectare omlaag terwijl ook de oppervlakte tuinbouwgewassen verminderde. Het lijkt erop dat in 1986/87, in afwijking van de twee voorgaande jaren, een omschakeling van grasland naar akkerbouw heeft plaatsgevonden.

Binnen de akkerbouw viel voor het eerst sinds 1983 een beperkte toename van het graanareaal te constateren. De uitbreiding betrof vooral zomergerst vanwege het "uitwinteren" van wintergranen. Een sterke toename - van 38.000 tot bijna 55.000 hectare - vond plaats bij de peulvruchten, die inmiddels een grotere oppervlakte beslaan dan de pootaardappelen en een bijna even grote als de fabrieksaardappelen. Deze beide gewassen gaven trouwens in 1987 een iets kleinere oppervlakte te zien dan in 1986. Het areaal consumptie-aardappelen was daarentegen iets groter, zodat de totale oppervlakte aardappelen ongeveer gelijk bleef. De oppervlakte suikerbieten werd, onder invloed van de slechte prijs in 1986/87 en van de wijziging in de toepassing van het quotastelsel ongeveer 10.000 hectare kleiner.

Na de in het algemeen zeer hoge hectare-opbrengsten van het voorafgaande jaar, gaven deze in 1987 onder invloed van het natte weer in de zomer voor de meeste gewassen een soms vrij sterke teruggang te zien. Bij de granen bedroeg deze in doorsnee een kleine 15%, bij de peulvruchten ongeveer 25% en bij de uien circa 10%. De opbrengst van de suikerbieten was bijna gelijk aan die van 1986, maar het suikergehalte was duidelijk lager. De aardappel was het enige belangrijke gewas volgens de oogstraming hogere kilogramopbrengsten opleverde (+10%). Met een gemiddelde van respectievelijk circa 45.500 en circa 43.500 kilogram per hectare werden volgens de cijfers van de oogstramingen van het CBS zowel bij consumptie- als bij fabrieksaardappelen nog niet eerder behaalde opbrengstniveaus bereikt. De hiervoor genoemde ontwikkelingen van het areaal enerzijds en van de hectare-opbrengsten anderzijds, leidden per saldo tot een aanmerkelijk kleinere oogst van granen, suikerbieten en uien en tot een grotere productie van peulvruchten, aardappelen en handelsgewassen.

Met suikerbieten als belangrijke uitzondering liggen de prijzen van de akkerbouwproducten van oogst-1987 in het algemeen aanzienlijk lager dan in het voorgaande jaar. Gemiddeld wordt de daling voor het boekjaar 1987/88 op ongeveer 10% geraamd. Voor het kalenderjaar 1987 bleef de daling, zoals vermeld, beperkt tot een procent of vijf doordat deze prijsmutatie voor een deel be-

Tabel 3.1 Rentabiliteit en inkomen van landbouwbedrijven

Boekjaar	Grotere bedrijven			Kleinere bedrijven		
	akker- bouw	melk- vee	gem. rundv.	akker- bouw	melk- vee	gem. rundv.
Opbrengsten in % van de kosten						
1984/85	95	89	87	78	72	72
1985/86	85	91	88	73	72	69
1986/87 (v)	97	95	90	81	74	70
1986/87 (v) 1)	94	92	88	79	72	68
1987/88 (p) 1)	75	92	87	65	72	67
Gemiddeld ondernemersinkomen (x 1000 gld. per bedrijf)						
1984/85	58,8	46,4	26,2	25,3	14,2	10,5
1985/86	23,8	57,1	38,1	10,9	17,1	4,3
1986/87 (v)	63	69	46	27	26	10
1986/87 (v) 1)	54	60	37	23	22	6
1987/88 (p) 1)	-1	62	38	1	22	3

(v) = voorlopig

(p) = prognose

- 1) zonder rekening te houden met WIR-premie, niet vergelijkbaar met voorgaande jaren

trekking heeft op in 1986 geoogste produkten. De geraamde prijsdalingen voor de nieuwe oogst lopen uiteen van zo'n 10% bij granen en fabrieksaardappelen tot circa 15% voor pootaardappelen, meer dan 20% voor uien en ruim 30% voor consumptieaardappelen.

Een en ander leidt ertoe dat de geldelijke opbrengsten per hectare op de grotere akkerbouwbedrijven in 1987/88 met 15 à 20% omlaag gaan. De daling loopt volgens de prognose uiteen van circa 700 gulden voor de Veenkoloniale akkerbouwbedrijven tot ongeveer 1500 gulden voor de bedrijven in het Noordelijke en in het Centrale Kleigebied. Op de kleinere bedrijven is de daling absoluut gemeten wat minder sterk.

De prijzen van de produktiemiddelen gaan voor de akkerbouwbedrijven in 1987/88 nauwelijks omhoog. Alleen de berekende rentevoet vertoont een noemenswaardige stijging, maar daar staat een aanzienlijk lagere kunstmestprijs tegenover. Ondanks de vrijwel gelijkblijvende kosten ziet het er naar uit dat de bedrijfsuitkomsten sterk verslechteren en op een ongekend laag peil terecht

komen. De verhouding van opbrengsten en kosten daalt naar verwachting op de grotere akkerbouwbedrijven met een kleine twintig punten en op de kleinere met een kleine vijftien punten (tabel 3.1). Het gemiddelde ondernemersinkomen op de grotere akkerbouwbedrijven zou volgens de prognose juist negatief worden en op de kleinere nog het positief blijven. In het algemeen is de achteruitgang in de resultaten het sterkst in het Noorden en zijn de uitkomsten in de Veenkoloniale akkerbouw het minst slecht. Het besteedbaar inkomen, dus inclusief de neveninkomsten en de berekende beloning voor meewerkende gezinsleden, zal voor het gemiddelde akkerbouwbedrijf overigens nog wel positief blijven, maar de bedrijfsreserveringen zullen voor het vierde achtereenvolgende jaar negatief zijn. Dat laatste is uit het oogpunt van continuïteit van de akkerbouwbedrijven een veeg teken.

3.3 Melkveehouderij

De melkplas was in het kalenderjaar 1987 bijna 8% kleiner dan in 1986, maar door het hogere vetgehalte bleef de berekende volumevermindering beperkt tot bijna 7% (tabel 2.1). Door de krappere zuivelmarkt ging de melkprijs met ongeveer 1% omhoog. Daarbij is geen rekening gehouden met de in 1987 betaalde superheffing en medeverantwoordelijkheidsheffing (samen naar schatting circa 310 miljoen gulden, tegen ongeveer 340 miljoen in 1986) en met de vergoeding voor de geschorste melkquota (op jaarbasis een bedrag van zo'n 120 miljoen gulden). Zou men deze bedragen doorberekenen in de melkprijs dan zou deze gestegen zijn met circa 2,5%.

Bij de prognose voor het boekjaar 1987/88 is een melkprijsstijging aangehouden van 1%. Daarbij is wel rekening gehouden met de te betalen superheffing, maar de vergoeding voor de geschorste quota is afzonderlijk als opbrengst geboekt. Bij de schatting van het aan superheffing te betalen bedrag kon nog geen rekening worden gehouden met de verlaging van de vetcoëfficiënt en de vermindering van de korting op de quota met een half procent, waartoe onlangs is besloten. De iets hogere melkprijs en de circa 6% lagere melkproduktie per hectare - alsmede het per saldo gelijkblijven van de overige opbrengsten - leiden tot een verwachte daling van de geldelijke opbrengsten op de weidebedrijven met circa 5%.

De lagere melkproduktie per hectare gaat opnieuw gepaard met een grote uitstoot van melkkoeien, waardoor de veebezetting weer met 9% terugloopt. Dit heeft een negatief effect op de produktiviteit, die dit jaar met 3 à 4% zal dalen. Dit komt ook doordat ondanks de ruime ruwvoervoorziening geen verdere vermindering van het krachtvoerdersverbruik per koe plaatsvindt. De prijzen van de produktiemiddelen dalen in 1987/88 opnieuw, ditmaal met naar schatting 2%. Vrij sterke prijsdalingen doen zich voor bij (opnieuw) krachtvoer (-12%) en kunstmest (-17%). De andere produktiemiddelen geven, met uitzondering van de rentevoet, slechts

geringe prijsstijgingen te zien. Sinds het van kracht worden van de superheffing zijn de prijzen van de produktiemiddelen met 3,5 à 4% gedaald terwijl de opbrengstprijzen in de melkveehouderij sinds dien ongeveer 2,5% lager zijn geworden. De prijsverhouding is dus iets verbeterd, terwijl de bruto-productiviteit sinds 1984/85 ongeveer gelijk is gebleven.

Het resultaat van dit alles is dat de kosten op de melkveebedrijven in het lopende boekjaar ongeveer in dezelfde mate zullen dalen als de opbrengsten, zodat de verhouding van opbrengsten en kosten nauwelijks verandert (tabel 3.1). Ook het gemiddelde ondernemersinkomen handhaaft zich op hetzelfde, vrij gunstige peil van 1986/87. Er zijn slechts kleine verschillen tussen de diverse regio's: de melkveehouderijbedrijven in het noorden van het land gaan er in doorsnee in inkomen iets op achteruit. Die in de zandgebieden en vooral die in het Westelijk Weidegebied geven een lichte inkomensverbetering te zien. De resultatenontwikkeling op de gemengde bedrijven met rundvee blijft iets achter bij die van de gespecialiseerde melkveebedrijven doordat op het eerstgenoemde bedrijfstype de varkenshouderij, waarvan de resultaten zijn achteruitgegaan, een vrij belangrijke rol speelt.

3.4 Intensieve veehouderij

Zoals vermeld (paragraaf 2.1) is de produktiewaarde van de intensieve veehouderij in het kalenderjaar 1987 met 7 à 8% teruggelopen. Het produktievolume nam nog met 1 à 2% toe terwijl de gemiddelde opbrengstprijs met 9% daalde. Alleen de prijs van eieren is gestegen maar deze bleef overigens nog steeds laag.

Voor het boekjaar 1987/88 wordt voor de meeste produkten van de intensieve veehouderij een prijsdaling verwacht. De sterkste prijsdaling (ruim 20%) wordt verwacht voor de opbrengsten van de varkensfokkerij, als gevolg van het biggenoverschot. Voor slachtkuikens en eieren is bij de prognose voor 1987/88 uitgegaan van een daling met respectievelijk 7% en 3%. De ontwikkeling van de eierprijs in het boekjaar wijkt dus nogal af van die in het kalenderjaar. Dit hangt samen met de tijdelijk vrij hoge eierprijzen in de eerste maanden van 1987.

Aan de kostenkant worden de ontwikkelingen in de varkens- en pluimveehouderij gedomineerd door de voederprijzen, die in 1987/88 opnieuw omlaag gaan, dit keer in beide sectoren met naar schatting 7%. De prijsontwikkeling van de overige produktiemiddelen geeft in grote lijnen hetzelfde beeld te zien als in de grondgebonden sectoren. Een nieuw element in de kosten van de intensieve veehouderij is de overschotheffing op mest, terwijl geleidelijk ook de kosten voor de mestafzet gaan oplopen.

In de varkensmesterij wordt het effect van de daling van de opbrengstprijzen ruimschoots gecompenseerd door de sterk gedaalde prijzen van biggen en voer. Het gevolg is een verbetering van de voor 1987/88 verwachte uitkomsten. De gemiddelde arbeidsopbrengst

zal ongeveer verdubbelen en bij een produktieomvang van 1100 mestvarkensplaatsen per arbeidskracht uitkomen op een kleine 40.000 gulden. In de varkensfokkerij wordt het effect van de veel lagere biggeprijzen bij lange na niet gecompenseerd door de daling van de voederprijzen en het gevolg is voor het tweede achtereenvolgende jaar een forse teruggang van de resultaten. De geraamde arbeidsopbrengst is zelfs negatief (-100 gulden per fokzeug), zodat de gemiddelde varkensfokkerij geen beloning zal ontvangen voor de door hem op het bedrijf gewerkte uren.

In de legpluimveesector is de daling van de voederprijzen ruimschoots voldoende om de lichte teruggang van de eierprijzen op te vangen. Voor de gemiddelde arbeidsopbrengst per kip wordt dan ook een stijging verwacht, en wel van f 2,- tot f 2,70. Bij een produktieomvang van 18.000 leghennen zou dit laatste neerkomen op een arbeidsopbrengst van een kleine 50.000 gulden per arbeidskracht. In de kuikenmesterij is de prijsdaling zodanig dat ondanks de lagere voerprijs toch op een achteruitgang van het resultaat moet worden gerekend. De gemiddelde arbeidsopbrengst wordt geraamd op 37.500 gulden bij een omvang van 50.000 kuikens per arbeidskracht. Dit betekent een daling met ruim een derde ten opzichte van 1986/87.

Voor de kalvermesterij wordt geen afzonderlijke prognose opgesteld. In 1986/87 waren de resultaten in deze sector volgens voorlopige informatie zeer matig. Het ziet er niet naar uit dat 1987/88 in dit opzicht verbetering zal brengen. Weliswaar zijn de prijzen van vette kalveren iets aangetrokken, maar daar stond een beperkte verdere prijsstijging van de nuchtere kalveren tegenover. Bovendien zijn als gevolg van de vermindering van het overschot aan melkpoeder in de EG, de prijzen van het kalvermelkpoeder de afgelopen maanden nogal wat verhoogd. Een en ander wijst eerder op een verdere verslechtering dan op een herstel van de resultaten in deze sector.

3.5 Glastuinbouw

- Glasgroenteteelt

Volgens voorlopige gegevens was de totale veilingomzet van glasgroenten in 1987 ruim 10% hoger dan in 1986. Deze stijging was vrijwel volledig een gevolg van hogere prijzen; het produktievolume is namelijk ongeveer gelijkgebleven. In combinatie met de iets kleinere oppervlakte wijst dit laatste op een verdere intensivering van het produktieproces. De forse toename van de veilingomzet werd geheel gerealiseerd in de tweede helft van het jaar. Met uitzondering van de paprika gaven alle belangrijke glasgroenten een prijsstijging te zien. Het grootst was deze bij sla (+30%). De landelijke toename van de produktiewaarde leidde tot een overeenkomstige stijging van de opbrengsten op de afzonderlijke glasgroentebedrijven.

Evenals in 1986 werd ook in 1987 het kostenbeeld geheel beheerst door de opnieuw sterk gedaalde aardgasprijs (-34%). Het gasverbruik is echter toegenomen en wel met naar schatting 8% per bedrijf. De overige kosten gingen in totaal met 3 à 4% omhoog. Het accent lag daarbij op de kosten van materialen en van duurzame produktiemiddelen en op de afleveringskosten. De in rekening gebrachte rentevoet moest enigszins worden verhoogd. Daar stond tegenover dat de arbeidskosten gelijk bleven; zowel wat betreft de loonkosten per uur als wat betreft het ingezette volume. Het resultaat van deze ontwikkelingen was een geraamde daling van de kosten per bedrijf met een procent of drie.

De stijging van de opbrengsten en de daling van de kosten leidden tot een sterke verbetering van het bedrijfsresultaat. De verhouding van opbrengsten en kosten is volgens de raming met tien punten gestegen en kwam daarmee, voor het eerst sinds 1973, boven de 100% (tabel 3.2). Het gemiddelde ondernemersinkomen is meer dan verdubbeld en kwam dicht bij de 100.000 gulden per ondernemer.

Tabel 3.2 Rentabiliteit en ondernemersinkomen van tuinbouwbedrijven

Jaar	Glas- groente- bedrijf- ven	Snij- bloemen- bedrijf- ven	Pot- planten- bedrijf- ven	Alle glas- tuinb. bedr.	Cham- pig- nonbe- drijven
Opbrengsten in % van de kosten					
1984	94	96	101	96	104
1985	92	94	104	94	86
1986 (v)	95	96	107	97	79
1986 (v) 1)	93	93	104	94	76
1987 (r) 1)	103	100	102	102	88
Gemiddeld ondernemersinkomen (x 1000 gld. per ondernemer)					
1984	46,8	59,3	63,6	54,6	87,1
1985	41,7	49,5	82,4	48,5	23,7
1986 (v)	56,9	61,6	100,9	63,2	3,3
1986 (v) 1)	47,4	51,3	91,8	53,4	-4,6
1987 (r) 1)	98,7	84,6	87,7	91,7	38,8

(v) = voorlopig

(r) = raming

1) zonder rekening te houden met WIR-premie, niet vergelijkbaar met voorgaande jaren.

- Snijbloementeelt

De landelijke produktiewaarde van snijbloemen was in 1987 bijna 5% groter dan in het voorgaande jaar. Deze toename was vrijwel geheel een gevolg van een grotere hoeveelheid, die werd geproduceerd op een opnieuw met enkele procenten toegenomen oppervlakte. De belangrijkste soorten bloemen vertoonden slechts weinig prijsverschil met 1986, alleen de prijzen van tulpen lagen duidelijk lager. Voor de snijbloemenbedrijven uit het LEI-boekhoudnet werd een opbrengstenstijging geraamd van 5 à 6%.

De kostenontwikkeling vertoont ongeveer hetzelfde beeld als die op de glasgroentebedrijven: veel lagere brandstofkosten en een beperkte stijging van de meeste andere kostenposten. Voor het totaal van de kosten wordt per bedrijf een daling met 1 à 2% geraamd. Eén en ander leidde ook voor de snijbloemenbedrijven tot een verbetering van de uitkomsten. Voor de verhouding van opbrengsten en kosten is een stijging met zeven punten geraamd, waardoor deze precies op 100 uit zou komen (tabel 3.2). Ook hier moet men terug gaan tot het begin van de jaren zeventig om een even gunstig resultaat te zien. Voor het gemiddelde ondernemersinkomen is een stijging geraamd van ruim 50.000 gulden tot een kleine 85.000 gulden.

- Potplantenteelt

De oppervlakte potplanten onder glas vertoonde opnieuw een forse uitbreiding, namelijk van zo'n 10%. De veilingomzet, die in deze sector slechts een deel van de totale afzet omvat, steeg met 8 à 9%. Deze stijging was geheel een gevolg van grotere aanvoeren; de gemiddelde opbrengstprijs voor het tweede achtereenvolgende jaar naar schatting met meer dan 5% gedaald.

Op de LEI-bedrijven nam de produktiewaarde volgens de raming gemiddeld slechts met een paar procent toe. De diverse kostenposten vertoonden ongeveer dezelfde ontwikkeling als die op de groente- en de snijbloemenbedrijven. Door de uitbreiding van de bedrijven en de toegenomen inzet van produktiemiddelen deed zich op het gemiddelde potplantenbedrijf echter een stijging van de kosten voor met een procent of drie. Dit leidde tot een beperkte teruggang van de verhouding tussen opbrengsten en kosten, waarbij overigens nog steeds een positief bedrijfsresultaat wordt geraamd (tabel 3.2). Het gemiddelde ondernemersinkomen zou daarbij dalen van iets boven tot enigszins beneden een bedrag van 90.000 gulden per ondernemer. Geconstateerd moet worden dat de prijsdaling van de potplanten, die erop wijst dat de produktiegroei de toename van de afzetmogelijkheden overschrijdt, in 1987 niet meer kon worden opgevangen door de produktiviteitsontwikkeling. Slechts het, met externe oorzaken samenhangende, gunstige kostenverloop heeft een sterkere teruggang in de resultaten voorkomen.

- Totale glastuinbouw

De duidelijke verbetering van de resultaten van zowel de glasgroente- als de snijbloemenbedrijven enerzijds en de beperkte teruggang op de potplantenbedrijven anderzijds, resulteerden in een duidelijke verbetering van de uitkomsten van de totale glastuinbouw. De verhouding tussen opbrengsten en kosten is volgens de raming verbeterd met acht punten en kwam daarmee boven de 100% (tabel 3.2). Een kostendekkend resultaat voor de hele glastuinbouw mag zonder meer gunstig worden genoemd. Die kwalificatie is ook van toepassing op het gemiddelde ondernemersinkomen, waarvoor een stijging van ruim 53.000 in 1986 tot in doorsnee ruim 90.000 gulden per ondernemer is geraamd. Vooral de verdere daling van de gasprijzen en de stijging van de groenteprijzen is op deze gunstige gang van zaken van invloed geweest.

3.6 Overige tuinbouw

- Champignonsteelt

Na de zeer ongunstige resultaten in 1986 is er op de champignonbedrijven in 1987 een fors herstel opgetreden. Ondanks de slechte uitkomsten in het voorgaande jaar was de totale teeltoppervlakte in mei 1987 nog iets groter dan een jaar tevoren. Het aantal bedrijven was 2% kleiner zodat de gemiddelde oppervlakte per bedrijf met 3 à 4% is toegenomen. Na de slechte prijzen van 1985 en 1986 deed zich in het afgelopen jaar een fors herstel voor, namelijk van een kleine 20%. Het herstel was het sterkst bij de industrie kwaliteiten, die eerder het meest in prijs waren gedaald.

Voor de champignonbedrijven uit het LEI-boekhoudnet is een toename van de geldelijke opbrengsten met circa 18% geraamd. De kosten zijn vrijwel gelijk gebleven. Alleen voor de energiekosten, die daalden, en voor afleveringskosten, die stegen, deed zich een mutatie voor van meer dan 1%. Door dit alles is de verhouding van opbrengsten en kosten volgens de raming in 1987 met een punt of twaalf verbeterd. Toch blijft het resultaat negatief (tabel 3.2) en zelfs zodanig dat zonder een verder herstel de continuïteit van het gemiddelde champignonbedrijf niet is gewaarborgd. Voor het gemiddelde ondernemersinkomen, dat in 1986 negatief was, is een herstel tot een kleine 40.000 gulden geraamd.

- Vollegrondsgroentesteelt

De veilingaanvoer van vollegrondsgroenten was in 1987 naar schatting nauwelijks groter dan in 1986. Voor een deel had deze aanvoer betrekking op (winter-)groenten van de oude oogst. Bij de metelling van 1987 werd een ongeveer 10% kleinere oppervlakte geregistreerd, terwijl bovendien de kilogramopbrengsten in het

algemeen lager waren dan in 1986. De aanvoer van de nieuwe oogst is daardoor waarschijnlijk kleiner geweest dan die in het voorgaande jaar. Deze daling ging gepaard met een sterke prijsstijging die voor het kalenderjaar geschat wordt op ongeveer 10 à 15%. De produktiewaarde van vollegrondsgroenten zou dus met ongeveer 15% zijn gestegen. Omdat naar aangenomen mag worden de kosten weinig zullen zijn veranderd, wijst deze informatie op een sterk herstel van de uitkomsten van de vollegrondsgroentebedrijven. Gezien het lage peil daarvan - in 1986 werden de kosten slechts voor 70% gedekt door de opbrengsten terwijl het gemiddelde ondernemersinkomen naar schatting minder dan 15.000 gulden bedroeg - zal echter vermoedelijk nog geen sprake zijn geweest van een in doorsnee kostendekkende exploitatie.

- Fruitteelt

Bij een gelijk gebleven oppervlakte was de in 1987 geoogste handelsproduktie van appels en peren ongeveer 15% kleiner dan in 1986. De veilingaanvoer in het kalenderjaar, die voor een deel betrekking heeft op de oude oogst, was daarentegen een procent of acht groter. Omdat de prijs op kalenderjaarbasis met een ongeveer even groot percentage is gedaald, bleef de totale produktiewaarde vrijwel ongewijzigd. Door de (veel) lagere fruitprijzen van het seizoen 1986/87 stonden de bedrijfsresultaten in de fruitteelt in dat jaar sterk onder druk. De kosten werden naar schatting slechts voor 70 à 75% gedekt door de opbrengsten.

De appelprijzen zijn momenteel veel hoger dan een jaar geleden, voor enkele rassen zelfs bijna twee maal zo hoog. Daar staat een aanzienlijk lagere prijs voor de peren tegenover, maar die zijn van minder betekenis. Omdat de kosten waarschijnlijk niet veel zijn gestegen, tekent zich voor het lopende boekjaar (1987/88) een duidelijk herstel van de resultaten af.

- Boomkwekerij

De schaarse, voornamelijk op exportstatistieken gebaseerde gegevens over de boomkwekerijproduktie, wijzen op een iets kleiner produktievolume in 1987, terwijl de betaalde oppervlakte volgens de metelling 6 à 7% groter zou zijn dan een jaar tevoren. De daling van de produktie ging gepaard met duidelijk hogere prijzen, zodat de totale produktiewaarde opnieuw met enkele procenten kon toenemen (tabel 2.1). Dit wijst erop dat de, vrij gunstige resultaten van de boomkwekerijbedrijven in 1987 minstens op peil gebleven.

- Bloembollenteelt

Voor de bloembollen is ook maar summiere informatie voorhanden. Bij de metelling van 1987 bleek het areaal opnieuw te zijn gestegen en wel met 5 à 6%. De exportgegevens wijzen echter op

een ongeveer gelijk gebleven verkochte hoeveelheid terwijl de prijzen iets zijn gedaald. Ook de produktiewaarde is dus wat lager uitgekomen. Daarbij waren de prijzen van de nieuwe oogst nogal wat lager dan die van de oude. In 1986 waren de resultaten van de bollenbedrijven nog redelijk - een ongeveer kostendekkende exploitatie - maar het bovenstaande wijst erop dat ze voor 1987 lager uit zullen komen. De na 1984 ingezette dalende tendens in de rentabiliteit van de bollenteelt zou zich daarmee hebben voortgezet. Daarbij moet worden aangetekend dat in vergelijking met andere sectoren vermoedelijk nog niet van slechte resultaten kan worden gesproken.

Bijlage

Bijlage 1 Samenhang en verschillen van de diverse kengetallen

Aan de hand van bijgaand schema worden in deze bijlage de belangrijkste verschillen en overeenkomsten van de in deze publikatie vermelde kengetallen besproken. De basisgegevens voor de raming van het sectorinkomen (CBS, Nationale Rekeningen) worden grotendeels ontleend aan macro-economische statistieken, zoals de CBS-Productiestatistiek en de Statistiek van de Buitenlandse Handel. De gegevens voor de raming en prognoses van de bedrijfsuitkomsten van het LEI zijn gebaseerd op actuele informatie uit interne en externe bronnen. Met deze informatie worden de (voorlopige) uitkomsten van de circa 1500 land- en tuinbouwbedrijven van het LEI-boekhoudnet geactualiseerd. De invalshoek is daarbij dus het bedrijf. Dit leidt op verschillende punten tot een andere werkwijze dan bij de Nationale Rekeningen.

Een eerste verschil betreft de leveringen van het ene landbouwbedrijf aan het andere. Deze worden op bedrijfsniveau tot de opbrengsten gerekend maar moeten op sectorniveau van de totale produktiewaarde worden afgetrokken ten einde dubbelstellingen te voorkomen. Als spiegelbeeld hiervan worden in het kader van de Nationale Rekeningen de agrarische grondstoffen slechts tot de aangekochte produktiemiddelen gerekend, voor zover ze zijn geïmporteerd of een industrieel bijproduct zijn.

Bij de berekening van de afschrijvingen gaat zowel het CBS als het LEI uit van de vervangingswaarde. De gehanteerde afschrijvingspercentages lopen echter uiteen. Bovendien hield het LEI, althans tot en met 1985 resp. 1985/86, rekening met de WIR, in die zin dat de actuele nieuwprijs werd verminderd met de gebruikelijke basispremie en de gemiddelde kleinschaligheidstoeslag. In de praktijk kwam één en ander er op neer dat de afschrijvingen volgens het LEI per bedrijf hoger zijn dan volgens het CBS.

Met ingang van 1986, respectievelijk 1986/87, heeft het LEI de sinds 1979 toegepaste werkwijze ten aanzien van de WIR verlaten en wordt weer de "normale" nieuwprijs van de investeringsgoederen als vervangingswaarde aangehouden. De WIR-premie worden dus niet meer in mindering gebracht. Het gevolg is dat de afschrijvingen (en de berekende rentekosten) hoger uitkomen en de verschillen met het CBS op het punt van de afschrijvingen verder toenemen. Deze verandering in berekeningswijze houdt verband met een wijziging in de regels die gelden voor de WIR. Met ingang van 1 mei 1986 is het namelijk niet meer mogelijk om WIR-premie te ontvangen in de vorm van een negatieve belastingbetaling, maar alleen nog maar als een aftrekpost van een positieve aanslag. Dit betekent dat de WIR niet meer een algemene en uniforme prijsverlaging van investeringsgoederen inhoudt en dus dat de nieuwprijs minus de WIR-premie niet meer de algemeen geldende vervangingswaarde is. De door de agrariërs ontvangen WIR-premie worden nu in mindering gebracht op de betaalde inkomstenbelasting.

De posten indirecte belastingen en kostprijsverlagende subsidies komen bij het LEI niet expliciet voor. De indirecte belastingen zijn voor een deel opgenomen onder de niet-factorkosten. De kostprijsverlagende subsidies zijn in de LEI-methode voor een deel rechtstreeks toegerekend aan de opbrengsten (de waarde van het interventiefruit wordt bijvoorbeeld door het LEI als een opbrengst maar door het CBS als een subsidie beschouwd) of vormen een onderdeel van de incidentele opbrengsten (rentesubsidies). Laatstgenoemde opbrengsten worden door het LEI bij de rentabiliteitsberekening buiten beschouwing gelaten.

De onlangs op enkele punten gewijzigde berekening van de betaalde factorkosten in het kader van het sectorinkomen is gebaseerd op geaggregeerde en opgehoogde LEI-cijfers, zodat hierbij slechts sprake is van één benaderingswijze. Bij de opsomming van de verschillen dient ook vermeld te worden dat de LEI-steekproef betrekking heeft op bedrijven groter dan 70 standaardbedrijfs-eenheden. De agrarische bedrijven beneden deze grens, met in doorsnee een lager inkomen, zijn dus niet vertegenwoordigd.

Het resterend inkomen (de netto-toegevoegde waarde verminderd met de betaalde factorkosten), berekend per bedrijf is qua definitie vergelijkbaar met het gezinsinkomen uit bedrijf volgens het LEI. Toch is het gezien de genoemde verschillen in berekeningswijze niet verwonderlijk dat de niveaus van beide

Bijlage (1e vervolg)

Schema inkomens- en rentabiliteitskengetallen

<u>Nationale Rekeningen</u>	<u>LEI</u>
Totale produktiewaarde	- <u>Bedrijfsopbrengsten</u>
- <u>Interne leveringen</u>	
Bruto-produktiewaarde	
- <u>Aangekochte goederen en diensten</u>	- <u>Niet-factorkosten</u>
Bruto-toegevoegde waarde	
- <u>Afschrijvingen</u>	
Netto-toegevoegde waarde (tegen marktprijzen)	
- <u>Indirecte belastingen</u>	
+ <u>Kostprijsverlagende subsidies</u>	
Netto-toegevoegde waarde (tegen factorkosten)	Factoropbrengsten
- <u>Betaald loon (+ loonwerk)</u>	- <u>Betaald loon (+ loonwerk)</u>
- <u>Betaalde netto-pacht</u>	- <u>Betaalde netto-pacht</u>
- <u>Betaalde rente</u>	- <u>Betaalde rente</u>
Resterend inkomen	<u>Gezinsinkomen uit bedrijf</u>
	- <u>Berekend loon gezinsleden</u>
	<u>Ondernemersinkomen</u>
	- <u>Incidentele opbrengsten</u>
	- <u>Saldo betaalde rente en berekende rente bedrijfsvermogen</u>
	- <u>Saldo betaalde pacht en berekende pacht</u>
	<u>Arbeidsopbrengst ondernemer</u>
	- <u>Berekend loon ondernemer</u>
	<u>Netto-bedrijfsresultaat</u>

..... = min of meer vergelijkbaar

kengetallen uiteenlopen. Vanwege de overeenkomst van de aard van beide kengetallen is het echter aannemelijk dat de ontwikkeling van het resterend inkomen en van het gezinsinkomen uit bedrijf ongeveer parallel lopen.

Tot zover is er dus een zekere overeenkomst tussen de beide reeksen kengetallen. Het LEI gaat echter nog verder, namelijk door een beloning in te calculeren voor de door de ondernemer en zijn gezin ingezette productiefactoren en komt op die manier tot rentabiliteitscijfers. Daartoe worden de door de ondernemer en de meewerkende gezinsleden gewerkte uren gewaardeerd tegen het CAO-loon, vermeerderd met de sociale lasten. Door dit bedrag in mindering te brengen op het gezinsinkomen uit bedrijf wordt het ondernemersinkomen, dat dus een vergoeding voor de eigen arbeid, het eigen kapitaal en de eigen grond van de ondernemer omvat, herekend. Voor de belangrijkste bedrijfstypen is dit weergegeven in tabel 3.1 en tabel 3.2.

Voorts wordt over het in het bedrijf belegde vermogen een rentevoet in rekening gebracht. Deze is gebaseerd op het actuele rendement van staatsobligaties waarop een correctie wordt toegepast in verband met de in deze rentevoet begrepen inflatievergoeding enerzijds en de met de geldontwaarding samenhangende vermogenswinsten anderzijds. In afwijking van het voorgaande wordt voor (kort) omlopend vermogen de normale rentevoet voor overeenkomstige kredieten aangehouden zonder toepassing van genoemde correctie. Het saldo van het aldus berekende bedrag aan rente en de in werkelijkheid betaalde rente wordt be-

Bijlage (2e vervolg)

schouwd als de in rekening te brengen vergoeding voor het eigen vermogen van de agrarische ondernemer.

Bij landbouwbedrijven wordt - althans bij de onderhavige berekeningen - als beloning voor de grond de pachtprijs aangehouden (pachtbasis). Voor tuinbouwbedrijven wordt voor gepachte grond de werkelijk betaalde pacht in rekening gebracht terwijl voor het vermogen vastgelegd in eigen grond een rentevoet van 2,5% wordt ingecalculleerd. Het saldo van de berekende kosten van de grond en de werkelijk betaalde pacht vormt de berekende beloning van de eigen grond.

Na aftrek van de aldus berekende vergoeding voor eigen kapitaal en eigen grond resteert de arbeidsopbrengst van de ondernemer. Deze wordt verminderd met het berekend loon van de ondernemer. De dan resterende post wordt "netto-bedrijfsresultaat" genoemd. In plaats van dit "netto-bedrijfsresultaat" zijn in deze publikatie voor de belangrijkste groepen bedrijven de bedrijfsopbrengsten (volgens LEI) gedeeld door de totale kosten (d.w.z. betaalde kosten plus berekende kosten voor de eigen produktiefactoren) opgenomen (zie tabel 3.1). De aldus berekende verhouding geeft dus de ontwikkeling van de rentabiliteit van de bedrijven weer.